

aula / torst

Svět díla Jiřího Ortena

Josef Štochl
Svět díla
Jiřího Ortena

aula / torst

Kniha byla vydána s přispěním Nadace Český literární fond.

© Josef Štochl, 2011

ISBN 978-80-7215-634-4 (pdf e-book)

ISBN 978-80-86751-12-2 (Aula)

ISBN 978-80-7215-421-0 (Torst)

Věnováno

památce doc. Zdeňka Urbánka, prvního vydavatele Ortenovy skladby *Jeremiášův pláč* (1941), nositele izraelského vyznamenání „Spravedlivý mezi národy“ za záchranu židovských životů v době, kdy Německo „sjednocovalo“ Evropu

PhDr. Marii Rút Křížkové

Mgr. Azalce Horáčkové

PhDr. Janu Šulcovi

doc. PhDr. Antonínu Brouskovi, Ph. D.

Mgr. Soně Šenkové

PhDr. Janě Doležalové

Naděždě Novikovové

a

Jiřímu Habánkovi

Děkuji své matce Růženě Štochlové, PhDr. Janu Šulcovi a Naděždě Novikovové, bez jejichž trpělivosti by tato kniha nevznikla.

Pro pořádek uvádím, že prapůvodním inspirátorem této knihy se – padni, komu padni – stal biolog Viktor Ž., jenž pronesl: „Vy, pane doktore, pravděpodobně směřujete k ortenovské monografii.“ Tuto ideu jsem ovšem modifikoval: „svět tvých básní“ (J. Orten), ne *Lebenswelt*, „bibliografie namísto biografie“ (M. Červenka). „Fakta básníkovy života“ (R. Jakobson) se v této knize objevují, „jen pokud byla ustálena slovem“ (V. Majakovskij).

Je mi lhostejné, zda Viktor Ž. bude mlčet nebo veřejně prohlásí, že jej tato zmínka netěší, případně s *láskou* uveřejní nějakou jinou *pravdu*.

[...]
na tomto místě ty mne opakuj
[...]

* * *

Smutek všech slavností [...]
[...]
pověz mi, míjení, zda chléb ti neokoral,
když kůrkou radosti pospíchal na odliv?

Zvláčněla v ústech smrt, už zvykli jsme si na ni,
[...]

* * *

[...]
nejprve hlína, jedenkrát
snad také strom a dítě

a žena s hřívou havraní
[...]

* * *

[...]
bohatství hlíny, náruč Boha [...]

* * *

A potom je tu zázrak Abnormalit:
Cvičený Poník se svěšenou hlavou,
[...]
ví, kolik je mu let a kdy kdo zemře,
ví, kolik hodin neviděl už seno,
ví, že chce spát a že ho stále nutí,
aby byl koněm, ale on je malý,
Poníček je to, smutný, vraný Poník.
[...]
Poník se usmál. Mlčel. Uměl mlčet!

Potom se zvedl, přiblížil se ke mně
a řekl zvolna: Počítám tu něco.
A nevím proč, a nevím ani kterak.
Ale já musím. Slyšíš? Musíš také.
Jdi hezky domů. Už se čarovati.

* * *

[...] potom umlkají
a přísně, tvrdě k domovu se berou.
A není ho. A nebylo ho nikdy.

* * *

Jsi smrt, leč nezabýváš.

* * *

[...] dny mé přísně zkrátil
v mrtvý ráj na pohled [...]

* * *

A já znám mouchu v samém medu visí
a přece přece bzučí dál

a aspoň ve svém srdci létá
po všechny dni
a do sko do skonání světa
k tomu jenž přijde k tomu v nadsluní

* * *

Nic, vůbec nic se mi nemůže stát, když jsem nad čistým papírem s perem
v ruce. Jak to mohu říci zřetelněji? [...] něco mne nyní již nemůže opustit.
Píši to s plným pocitem odpovědnosti. Skutečně jsem se něčemu upsal na
život a na smrt, krví jsem se upsal, bolestí jsem se upsal, láskou jsem se
upsal. Ať se stane cokoli hrozného, ten úpis nikdo nezničí!

* * *

Šeří se v sadě šeríkovém.
Ó vůně pod kvetoucím slovem!

* * *

Kdo trhal jeho běl? Kdo barvy rozházal?
[...]
Kdo mastí pálicí se vtírá v břicha zel?
Kdo zbrocen brodil se usínající krví?
[...]
Kdo klnout za kletby, kdo vířit za vítr ví?
[...]

Kdo, ne-li ten, co nadiktoval Rollu
[...]
[...] co mučil světce v něm,
[...]
[...]
co hřeby zatlouká do spravedlivých čel,
co zrady osnuje a smrtí spásu chystá,
co toho zkamení, který se otáčel,
[...]

* * *

V přestávce mezi životem a tam tím
kocourek s kamenem až na dně rybníka
pomalu vražedné andílky polyká
a tam to nepřichází tam to má vždycky čas
Vidíte kocourka? myslí si že se vrátí

* * *

Rozmělňuj bolesti a vzdouvej vlny něhy,
buď zlá jen k živoucím, jen k těm, co čeří tě,
a utopené skryj objetím svými břehy
v mateřské ulitě.

Z temného lesa zrad plyň, vodo, v prudkém jase
[...]

* * *

[...] odvaha ničit všechna přátelství a svazky [...]

* * *

Slunce můj vzdálený bratranec
[...]

* * *

[...]
vůz srdce zastavuji, sotva rozjetý.
[...]

* * *

Oblaka prachu zvedají se za popravčím vozem.
[...]
Za chvíli zazvoní košatá hlava o zem.
Přistupte blíže, diváci!

[...] Dozrával dlouho v kobce.
Měl čas. A mřížemi se často prodral svit,
krvácející snad [...]

[...] chce,
[...] jít zpříma na lešení
a zpívat, zpívat do konce!

* * *

[...]
kdyby páni světa byli služebníky,
tu bych, umíraje, řekl jenom: díky,
[...]
díky za květiny, díky za zvadlé,

[...]
kývejte se, krásné olše na Olšanech,
zrajte, zrajte plody na hřbitovních lánech,
[...]
děkuji ti, země, v které spočinu,
za skvělý hlad červů [...]

* * *

Oslepnout do světla v utuchajícím zpěvu!

* * *

Jak rostu, řekneš si, bude to záře.
[...]

[...]
Zed' dechu, jasná, napřímená,
bez pohybu zed',

[...]

* * *

A tím, že nejsi,
staneš se teprv pro příští.

Jiří Orten

[...] Vaše [slova] mají u mne, jinak nedružného, hodně prostoru, jdou jím
[...] už vlastně v budoucnost, v níž nebudete musit skrývat docela nic!

Vladimír Holan Jiřímu Ortenovi (1940)

Ve dnech obnovení ghetta věčný vítěz nad ním s laurem a korunou trnovou
na čele.

O Jiřím Ortenovi *Pavel Eisner* (zvýraznil JŠ)

Hier zwischen fernstem Eis und Felsenreich –
hier muss man Jäger sein und gemsengleich.

Friedrich Nietzsche

Sám na prahorách snů [...]
[...]

Že bytost pražádná do ticha nezavolá,
že dávno neslyšel jsem zvony plakat zdola,

[...]

Antonín Sova

[...] pokryl stránky svých veršů a próz vlastním tělem, život smrtí, smrt vyvolávanou a předjímanou dostal – náhodou, záměrem? – tak, jak psáno bylo. Nebylo ve zničené generaci [...] osudu celistvějšího, takto výhradně a předem vykoupeného světlem niterného poznání, smrtí tak žitého, žitím tak usmrceného...

O Jiřím Ortenovi *Oleg Sus* (zvýraznil JŠ)

A nikde než v nitru [...] nenajdeš svět.

[...]

Anděli, pohleď, *tobě* to ukáži, *tam*, ano, v tvém
shlížení, ať se to *spaseno* konečně vzpřímí.

Rainer Maria Rilke (přeložil Jiří Gruša;
zvýraznění kurzívou RMR, tučným písmem JŠ)

1. CELOSTNÍ POHLED NA ORTENOVU POETIKU

V celém Ortenově díle marně hledáme explicitní zdůvodnění volby básnického příjmení ORTEN. Ortenovu prvotinu *Čítanka jaro* (dál: *ČJ*) započíná báseň Na tomto místě:

Na tomto místě stůj
na tomto místě chvíli aspoň chvíli
nepřišla ještě doba bláznění
ó prosím na kolenou prosím
na tomto místě ty se zastav

Chci říci za svá rozněžnění častá
za polibky a za nožičky rosy
které se na déšť proměnily
za vzteky bez příčiny za celý život svůj
také tak bez příčiny

nepřišla ještě doba bláznění!

Ať život přesný jako báseň
jen zlému slovu podobá se
ať jak chce malost kolem duje
na tomto místě stůj
na tomto místě zastav se ty čistý

Zde každá hláska cosi oddaluje
nad tímto krušným já jež věčně opakuje
na tomto místě ty mne opakuj
byť trochu znavený a zkřehlý místy

(Orten 1939: 7; totožně týž 1992: 141 i rukopis téhož pramene: Literární archiv Památníku národního písemnictví [dál: LA PNP], fond [pozůstalost] Orten Jiří, signatura LA 19/80/0001, s. 260)